
ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 18.08.2024
Acceptance: 25.09.2024
Published: 27.09.2024
JEL codes: G22, Q18

Annals PAAAE • 2024 • Vol. XXVI • No. (3)

Open Access, License: CC BY 4.0

DOI: 10.5604/01.3001.0054.7519

ALDONA STANDAR^{*1}, SAMUELE TRESTINI^{}**

^{*}Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Polska, ^{**}Università degli Studi di Padova, Italy

SYSTEM ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W ROLNICTWIE I RYNEK UBEZPIECZEŃ ROLNICZYCH WE WŁOSZECH

Słowa kluczowe: ubezpieczenie rolne, zarządzanie ryzykiem,
determinanty ubezpieczenia rolnego, WPR, Włochy

ABSTRAKT. Celem głównym badań była ocena systemu zarządzania ryzykiem i rynku ubezpieczeń rolnych we Włoszech. Przedmiotem badań były instrumenty zarządzania ryzykiem i produkty ubezpieczeniowe skierowane do rolników. Materiał źródłowy pochodził przede wszystkim z raportów instytucji zaangażowanych w system ubezpieczeń, tj. ISMEA. Dane przetworzono wykorzystując wybrane metody statystyki opisowej. Najważniejsze obszary systemu zarządzania ryzykiem we Włoszech porównano do Polski. W wyniku przeprowadzonych badań dowiedziono, że włoskie rolnictwo narażone jest na duże ryzyka przyrodnicze. System zarządzania ryzykiem oraz rynek ubezpieczeń są znacznie bardziej rozbudowane we Włoszech niż w Polsce, mimo że w obu krajach rolnictwo pełni ważną i podobną rolę. Włoski system obejmuje tradycyjne i nowoczesne instrumenty zarządzania ryzykiem, tj. IST i mutual funds. Spośród państw UE, Włochy przeznaczają największe środki na instrumenty zarządzania ryzykiem w ramach wspólnej polityki rolnej. Popyt na badane produkty ubezpieczeniowe jest tam bardzo zróżnicowany regionalnie, gdyż na północy kraju rolnicy znacznie częściej korzystają z ubezpieczeń. Głównie ubezpieczane są uprawy, takie jak winorośla, owoce i zboża, natomiast w ramach produkcji zwierzęcej – bydło, świnie i jajka. Włochy mogą być przykładem dla Polski i wielu innych krajów, jak należy budować system zarządzania ryzykiem.

¹ Corresponding author: aldona.standar@up.poznan.pl

WSTĘP

Zmienność warunków pogodowych i wahania cen produktów rolnych powodują, że rolnictwo należy do sektorów gospodarki, dla którego ryzyko ma szczególne znaczenie. Wpływa ono bowiem na zmianę dochodów gospodarstw rolnych oraz ponoszenie przez nie nieprzewidzianych wydatków [Adamowicz 2002, Trestini i in. 2017, Arata i in. 2023]. Specyfika gospodarstw rolnych polega na tym, że ich produkcja uzależniona jest od warunków przyrodniczo-klimatycznych. W odróżnieniu od pozostałych sektorów gospodarki, cykl produkcyjny jest tu relatywnie długi, natomiast prognozowanie skali produkcji utrudnione, a możliwość jej zwiększenia bardzo ograniczona [Grzegorzewska 2016].

Pojęcie ryzyka w rolnictwie obejmuje wszelkie czynniki, które mogą negatywnie wpłynąć na działalność rolniczą i jej wyniki. Uważa się, że: „Największy wpływ na poziom uzyskiwanych wyników ekonomicznych mają ryzyka: produkcyjne, katastroficzne, technologiczne, cenowe, instytucjonalno-polityczne, majątkowe, finansowe, jak też wynikające z procesów globalizacji i inne” [Kucka 2009, s. 243-244]. Ryzyka te wpływają na powstawanie szkód w rolnictwie. Dominują przede wszystkim szkody masowe, o dużym zasięgu terytorialnym, spowodowane niszczycielskim działaniem przyrody. Do przyczyn powstania tych szkód zalicza się: huragany, powodzie, gradobicia, pożary, susze, przymrozki wiosenne [Wojciechowska-Lipka 2006, s. 12]. Specjaliści od lat poszukują sposobów minimalizacji szkód [Grodź i Gajda 2012, s. 109]. Jedną z form aktywnego zarządzania ryzykiem jest jego przeniesienie na zakład ubezpieczeń [Monkiewicz 2001, s. 246].

Rola sektora ubezpieczeniowego jest coraz bardziej istotna, z uwagi na zwiększenie ryzyka spowodowanego nasileniem się zjawisk ekstremalnych związanych z anomaliami pogodowymi, będących rezultatem zmian klimatu, pojawienia się nowych chorób zwierząt (ptasia grypa, BSE) i roślin (wiroza) lub otwarcia rynków Unii Europejskiej (UE) [Pawłowska-Tyszko 2016]. Zdaniem Joanny Pawłowskiej-Tyszko i współautorów [2016], obok tradycyjnych ubezpieczeń pojawiły się tzw. nowoczesne, do których zaliczyć można: ubezpieczenia pokrywające część ryzyka rynkowego (ubezpieczenia przychodów i dochodów rolniczych oraz nadwyżek), mutual funds (MF) oraz instrument stabilizacji dochodów (ang. *income stabilisation tool* – IST).

Organizacja systemu zarządzania ryzykiem w rolnictwie jest w dużej mierze realizowana przez instytucje państwowe. Jest to konsekwencja niedoskonałości, jakie są widoczne w ubezpieczeniach rolniczych, zarówno po stronie popytowej, jak i podażowej. Na popyt w omawianym zakresie wpływa postawa rolników, wynikająca z braku niezbędnej wiedzy w obszarze ubezpieczeń rolniczych, tzn.: nieznanomość oferty ubezpieczeniowej, błędna ocena samego ryzyka stanowiącego przyczynę zawarcia umowy ubezpieczeniowej, ale i niedostateczna skłonność do ponoszenia kosztów ubezpieczenia. Na podaż z kolei, oddziałują

kwestie związane z niechęcią zakładów ubezpieczeniowych do oferowania produktów ubezpieczeniowych odnoszących się do niektórych typów ryzyka, przede wszystkim dotyczących zagrożeń katastrofami, ale również wysokie koszty reasekuracji [Janowicz-Lomott 2018].

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Celem głównym badań była ocena systemu zarządzania ryzykiem i rynku ubezpieczeń rolniczych we Włoszech. Przedmiot badań obejmował zarówno instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie, jak i produkty ubezpieczeniowe skierowane do rolników. Źródło danych stanowiły przede wszystkim dane instytucji zaangażowanych w system ubezpieczeń we Włoszech, tj. ISMEA² i AgriCat³, dokumenty z Komisji Europejskiej oraz literatura przedmiotu. Podmiot badań, czyli Włochy, a więc państwo, którego rolnictwo jest znacznie zróżnicowane geograficznie, odgrywa ważną rolę w gospodarce, m.in. dlatego, że jest istotnym eksporterem wielu produktów rolno-spożywczych. Kraj ten charakteryzuje się również bardzo rozwiniętym systemem zarządzania ryzykiem w rolnictwie i znaczącym rynkiem ubezpieczeń rolniczych. We Włoszech w dużym stopniu występują tzw. ryzyka klimatyczne. Dane przetworzono wykorzystując wybrane metody statystyki opisowej. Najważniejsze obszary systemu zarządzania ryzykiem we Włoszech porównano do Polski.

ROLNICTWO A RYZYKA KLIMATYCZNE WE WŁOSZECH

Włochy są jednym z największych producentów rolnych i przetwórców żywności w UE. W 2020 roku włoski sektor rolniczy odpowiada za 2% PKB (podobnie jak w Polsce). Na terenie Włoch znajduje się około 1,1 mln gospodarstw rolnych (w Polsce o około 300 tys. więcej), które zajmują około 12,6 mln ha powierzchni rolnej kraju. Ponad 50% całkowitego obszaru użytkowanego rolniczo jest sklasyfikowane jako górzyste lub z naturalnymi ograniczeniami. Około 18% włoskiej populacji mieszka na obszarach wiejskich, które stanowią 61% obszaru kraju (w Polsce obszary wiejskie stanowią 81% powierzchni i mieszka tu 36% populacji). Eksport produktów rolnych jest o ponad 40%

² ISMEA (wł. Istituto di Servizi per il Mercato Agricolo Alimentare) to włoska instytucja publiczna, której celem jest wspieranie sektora rolno-spożywczego przez dostarczanie analiz rynkowych, prognoz oraz wdrażanie instrumentów zarządzania ryzykiem, m.in. przez ubezpieczenia upraw i hodowli [ISMEA.2024].

³ AgriCat pełni funkcję zarządcy Narodowego Funduszu Wzajemnościowego na pokrycie strat katastrofalnych spowodowanych warunkami pogodowymi i klimatycznymi w produkcji rolnej, takich jak powódzie, mróz lub przymrozki oraz susza [AgriCat 2004a].

wyższy od polskiego, a import o około 86% [EC 2024]. Włochy ze względu na znaczny obszar i położenie cechują się bardzo zróżnicowaną produkcją rolną w UE. Na północy Włoch produkuje się głównie zboża, soję oraz dostarcza mięso i produkty mleczne, na południu kraju – owoce, warzywa, oliwę z oliwek, wino i pszenicę twardą (łac. *durum*). Włochy są również głównym producentem wina na świecie [EC 2024].

Włoskie rolnictwo jest niezwykle zróżnicowane z uwagi na warunki klimatyczne. W południowych Włoszech jest ono silnie uzależnione od systemów nawadniania z powodu częstych susz i niewielkiej ilości opadów, co wpływa na stosowane techniki uprawy. Włoscy producenci wykorzystują tradycyjne metody produkcji, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie, co przyczynia się do zachowania jakości i smaku produktów. Włoskie rolnictwo ekologiczne rozwija się dynamicznie, z dużym naciskiem na zrównoważoną produkcję i rosnący rynek produktów „bio”. Kraj znany jest z ochrony swoich regionalnych produktów rolno-spożywczych, takich jak Parmigiano Reggiano, Prosciutto di Parma i oliwa z Toskanii, które mają chronione oznaczenia geograficzne (PDO/PGI) i prestiżowe oznaczenia geograficzne, takie jak DOC (wł. Denominazione di Origine Controllata) dla wina. Włochy są największym producentem wina na świecie, z szeroką gamą win, od czerwonych Barolo i Chianti, po białe Prosecco i Moscato. Włochy eksportują znaczną część swoich produktów rolnych na rynki globalne, w szczególności wina, oliwę z oliwek, makarony i sery. Cechą charakterystyczną włoskiego rolnictwa jest duża liczba małych gospodarstw rodzinnych, szczególnie na południu, gdzie wiele z nich ma mniej niż 10 ha [EC 2021, CREA 2023].

Włochy są krajem o wysokim potencjale rolniczym, narażonym jednak na duże ryzyka klimatyczne. Podobnie jak w skali globalnej, tak i w skali kraju w ostatnich latach sytuacja pogodowo-klimatyczna nie była korzystna. Na przykład, w kwietniu 2023 roku wystąpiły przymrozki, a w maju bardzo obfite opady deszczu, które doprowadziły do powodzi, szczególnie w Romagna i w niektórych gminach Toskanii i Marche, i spowodowały szkody w produkcji rolnej. Na najbardziej dotkniętym obszarze, czyli w Apeninie, pomiędzy prowincjami Rawenna i Forlì-Cesena, miesięczne opady lokalnie przekroczyły 600 mm. Grad, zjawisko notorycznie i powszechnie zlokalizowane, pojawił się ze szczególną intensywnością – miał średnicę 10 cm, a rekord Europy został ustanowiony w Azzano Decimo (PD) – 19 cm. Dużą część Włoch nawiedza też silny wiatr, często w połączeniu z burzami, a porywy przekraczają 100 km/h [ISMEA 2024].

Zaprezentowane wydarzenia pogodowe pokazują, z jakimi problemami musi się zmierzyć sektor rolniczy. Zarówno na poziomie globalnym, jak i krajowym niepokojące są tendencje dotyczące rosnących temperatur i malejących opadów, ale jeszcze bardziej niepokojące jest nasilenie się częstotliwości występowania zdarzeń katastrofalnych [Karaczun i Kozyra 2020, EEA 2024]. Zmiany klimatyczne, a więc wzrost częstotliwości i intensywności ekstremalnych zjawisk pogodowych, stawiają wyzwania przed systemem

ubezpieczeń, który musi adaptować się do nowych warunków. Dotyczy to zarówno rynku włoskiego, o czym piszą m.in. Salvatore Di Falco i współautorzy [2014] oraz Fabio G. Santeramo i współautorzy [2024], jak i polskiego [Soliwoda 2016, Karaczun 2020, Syp i Żukiewicz 2017].

SYSTEM ZARZĄDZANIA RYZYKIEM WE WŁOSZECH

We Włoszech obecne ramy prawne w zakresie zarządzania ryzykiem wyznaczono w Strategicznym Planie Wspólnej Polityki Rolnej (PAC) na lata 2023-2027. Zapisano w nim, że celem planu jest wzmocnienie odporności sektora rolnego na różnorodne ryzyka, w tym klęski żywiołowe, zmienne warunki meteorologiczne, choroby roślin i zwierząt oraz wahania rynkowe. Priorytetem jest również ochrona dochodów rolników i zapewnienie stabilności produkcji rolniczej [MASAF 2023]. Drugim istotnym dokumentem jest Krajowy Plan Zarządzania Ryzykiem w Rolnictwie (PGRA) na 2024 rok i kolejne lata, który wprowadza szczegółowe przepisy i nowości, mające na celu poprawę efektywności systemu ubezpieczeń rolniczych. To dokument strategiczny, który wyznacza ramy i zasady zarządzania ryzykiem w sektorze rolnym we Włoszech i jest częścią szerszej wspólnej polityki rolnictwa oraz ma na celu wzmocnienie odporności rolników na różnorodne zagrożenia. W PGRA zapisuje się wszystkie instrumenty wsparcia. W 2024 roku było to: dotowane ubezpieczenia, fundusze mutual fund, sektorowe fundusze stabilizacji dochodów, krajowy fundusz wspólnego inwestowania w przypadku klęsk żywiołowych AgriCat [Bellini 2024, Condifesa Veneto Est 2024].

Włoski system zarządzania ryzykiem jest rozbudowany. Ubezpieczenia OC rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego są obowiązkowe. Do tradycyjnych instrumentów zaliczyć można też ubezpieczenie plonów i upraw (choć nie są obowiązkowe, lecz silnie wspierane przez subsydia), ubezpieczenie zwierząt hodowlanych (również wspierane przez programy subsydiowane) oraz ubezpieczenie budynków i infrastruktury rolnej (chroni przed uszkodzeniami budynków gospodarczych, magazynów, szklarni itp., spowodowanymi przez zdarzenia losowe). Funkcjonują również dwa nowoczesne instrumenty, tj. instrument stabilizacji dochodów (ISD) oraz mutual fund.

Instrument stabilizacji dochodu to narzędzie mające na celu wsparcie rolników w przypadku znaczących spadków dochodów, które mogą być spowodowane różnymi czynnikami, takimi jak zmiany cen rynkowych i klęski żywiołowe. ISD może być stosowany w różnych krajach członkowskich UE, jednak jego wdrożenie i szczegóły zależą od decyzji poszczególnych państw członkowskich oraz ich programów wsparcia rolnictwa. Instrument ten generalnie cieszy się ograniczonym zainteresowaniem. Jak wskazuje Marietta Janowicz-Lomott [2018], wynikać to może m.in. z trudności w określeniu liczby beneficjentów, z opóźnień w ocenie strat dochodów (zakładana stabilizacja nie

osiągnięciu spodziewanego efektu) oraz zagrożenia hazardem moralnym i motywacyjnym. Takim przykładowym ISD jest ten utworzony dla Codipra Trento „Consorzio di Difesa Produttori Agricoli Trento” [Codipra 2024a]. Konsorcjum wspiera rolników w regionie Trentino w zabezpieczeniu się przed ryzykami pogodowymi i innymi zagrożeniami związanymi z działalnością rolniczą, oferując różne rodzaje ubezpieczeń i doradztwo w zakresie zarządzania ryzykiem, pomagając rolnikom w ochronie ich upraw i zwierząt przed stratami [Codipra 2024b,c].

Mutual fund to rodzaj funduszu wzajemnego, który jest tworzony przez grupę rolników, aby wspólnie zarządzać ryzykiem związanym z ich działalnością rolniczą. Taki fundusz działa na zasadzie wzajemnej pomocy – rolnicy wpłacają składki do funduszu, a w przypadku wystąpienia strat (np. z powodu suszy, powodzi lub innych zdarzeń losowych) fundusz wypłaca odszkodowania członkom, którzy ponieśli straty. W rolnictwie mutual funds mogą być używane jako alternatywa lub uzupełnienie tradycyjnych ubezpieczeń rolnych. Tego rodzaju fundusze są szczególnie przydatne w sytuacjach, gdy ryzyko jest trudne do oszacowania lub tam, gdzie dostęp do standardowych produktów ubezpieczeniowych jest ograniczony, np. z uwagi na możliwość wystąpienia ryzyka katastroficznego. Dzięki wspólnemu finansowaniu i zarządzaniu ryzykiem, mutual funds mogą pomóc rolnikom w stabilizacji dochodów i w zarządzaniu nieprzewidywalnymi zdarzeniami [Janowicz-Lomott 2018].

W 2022 roku ISMEA uruchomiła AgriCat, czyli Narodowy Fundusz Wzajemny Katastrof Rolniczych. Fundusz na lata 2023-2027 dysponuje rocznym przydziałem finansowym w wysokości około 350 mln euro. Jest to narzędzie przewidziane w Krajowym Planie Strategicznym WPR na lata 2023-2027 (interwencja SRF04). Jego celem jest dodatkowe pokrycie szkód w produkcji rolniczej spowodowanych przez mróz, suszę i powódź. AgriCat jest przeznaczony dla wszystkich włoskich firm rolniczych i ma na celu wyrównanie sektorowe i terytorialne w dystrybucji pokrycia szkód i odszkodowań oraz zmniejszenie narażenia na ryzyko związane z najbardziej intensywnymi zdarzeniami. Fundusz ma wspierać rolników w zarządzaniu ryzykiem przez zapewnienie odpowiedniego pokrycia szkód i zwiększenie stabilności finansowej sektora rolniczego [AgriCat.2024a, b]. Fundusz AgriCat może zapewniać dodatkowe wsparcie finansowe dla pakietu D, integrując system ubezpieczeń z funduszem wzajemnościowym. Pakiet D korzysta ze wsparcia funduszu reasekuracyjnego zarządzanego przez ISMEA. We Włoszech, pakiet ten jest częścią szerszej strategii zarządzania ryzykiem, mającej na celu ochronę rolników przed skutkami ekstremalnych warunków pogodowych i innych poważnych zagrożeń. Pakiet D jest dostępny dla rolników, którzy chcą dodatkowej ochrony przed katastrofalnymi zdarzeniami i może być oferowany na preferencyjnych warunkach, dzięki wsparciu subsydiów. Dla nowych ubezpieczonych osób istnieją specjalne warunki ułatwiające przystąpienie do programu, takie jak możliwość zawarcia polis na jedno ryzyko, np. tylko na gradobicia [AgriCat 2024c]. W tabeli 1 podsumowano instrumenty

Tabela 1. Instrumenty zarządzania ryzykiem we Włoszech stosowane w 2022 roku

Zakres	Uszkodzenia/narzędzia	Wkład
Ubezpieczenie upraw, zwierząt i roślin	Próg obrażeń > 20%	Max 70% kosztów kwalifikowanych
	Uprawy	
	Hodowla zwierząt (gwarancja utraty dochodu, gwarancja obowiązkowego uboju zwierząt, brak produkcji mleka z powodu nierównowagi termohigrometrycznej, brak produkcji miodu)	
	Uprawy (ubezpieczenie od dwóch ryzyk)	Max 65% kosztów kwalifikowanych
	Bez progu uszkodzeń	Max 50% kosztów kwalifikowanych
	Utylizacja zwłok	Max 50% kosztów kwalifikowanych
	Mienie rolnicze	
Ubezpieczenie oparte na indeksie (zboża, rośliny pastewne, rośliny oleiste, pomidory, owoce cytrusowe, dyniowate, uprawa oliwek, winogrona, leszczyna, bydło, pszczoły)	Próg obrażeń > 30%	Max 65% kosztów kwalifikowanych
Ubezpieczenie przychodów (pszenica <i>durum</i> i pszenica zwyczajna)	Próg obrażeń > 20%	Max 65% kosztów kwalifikowanych
Fundusze wspólnego inwestowania na wypadek niekorzystnych zjawisk klimatycznych, chorób zwierząt i roślin, inwazji szkodników	Próg obrażeń > 20%	Max 70% kosztów kwalifikowanych
Narzędzia stabilizacji dochodów dla rolników z określonego sektora (pszenica <i>durum</i> , uprawa oliwek, owoce i warzywa, hodowla drobiu, bydło mleczne, owce i kozy mleczne, hodowla trzody chlewnej, uprawa buraków cukrowych)	Próg obrażeń > 30%	Max 70% kosztów kwalifikowanych

Źródło: [ISMEA 2022]

przewidziane w systemie zarządzania ryzykiem w 2022 roku, ze wskazaniem progów szkód i stawek składek.

W Planie Zarządzania Ryzykiem Rolnym – PGRA 2024 (dekret MASAF nr 138401 z 22 marca 2024 r.) zawarto przepisy operacyjne, dotyczące wdrażania środków zarządzania ryzykiem w okresie programowania 2023-2027. Nowości wprowadzone w planie PGRA są rozmaite i ukierunkowane głównie na realizację dwóch podstawowych celów. Z jednej strony, sprzyjanie zarówno na poziomie terytorialnym, jak i sektorowym przystąpieniu nowych gospodarstw rolnych do narzędzi zarządzania ryzykiem, z drugiej strony, racjonalizacja wydatków publicznych w celu uniknięcia (jak to już miało miejsce w przeszłości) ponoszenia wydatków finansowych na wsparcie środków zarządzania ryzykiem, które są wyższe niż środki faktycznie zaprogramowane w ujęciu rocznym. W obecnym systemie wprowadzono wiele zmian dotyczących np. reorganizacji wykazów produktów i rodzajów upraw podlegających ubezpieczeniu, metodyki obliczania parametrów składki. Wprowadzono także możliwość ubezpieczenia wyłącznie ryzyka gradu (gwarancja pojedynczego ryzyka, pakiet F). Nowości dotyczą także przepisów o funkcjonowaniu krajowego funduszu ubezpieczeń wzajemnych od zdarzeń katastroficznych – AgriCat oraz aktualizacji definicji suszy i powodzi [ISMEA 2024].

Włochy zarówno w latach 2015-2020, jak i w okresie 2023-2027 na instrumenty zarządzania ryzykiem przeznaczały i przeznaczą największe środki spośród wszystkich państw UE. Środki te obecnie podwoiły się i wynoszą średnio 574 mln EUR rocznie (to aż 8% środków WPR), co stanowi znaczny wzrost w porównaniu z poprzednim okresem (średnio 249 mln EUR rocznie, tj. 3% środków WPR). W Polsce takie środki są niewielkie i stanowią tylko 5% tego, co alokowano we Włoszech. We Włoszech pomoc ta dociera do 70% gospodarstw, podczas gdy w Polsce do zaledwie 0,5% [EC 2023].

RYNEK UBEZPIECZEŃ ROLNYCH WE WŁOSZECH

Pomimo kryzysu związanego z pandemią, włoski rynek ubezpieczeń cały czas się rozwija. W latach 2011-2021 łączny wzrost wartości ubezpieczeń wyniósł 36%, z tego największy odnotowano w przypadku ubezpieczeń związanych z hodowlą zwierząt (ponad dwukrotnie) i 78-procentowy wzrost ubezpieczeń mienia. Rynek ubezpieczeń produkcji roślinnej również zwiększył się w badanym czasie o 22%. Dotowane ubezpieczenia z wkładem publicznym (do 70% składki) osiągnęły rekordową wartość w 2021 roku i było to 8,9 mld EUR. W 2021 roku najwyższe wartości w historii osiągnęły ubezpieczenia warzyw – 6,5 mld EUR oraz mienia – 1,12 mld EUR (tabela 2).

W przypadku ubezpieczeń upraw od 2011 do 2021 roku odnotowano blisko dwukrotny wzrost składek. Pomimo tego wzrostu, liczba ubezpieczonych zmalała o 19%. We Włoszech ubezpieczenia upraw są zróżnicowane geograficznie. Zdecydowana większość

Tabela 2. Wartość ubezpieczeń rolnych we Włoszech

Lata	Wartość [mln EUR]			
	uprawy	mienie	hodowla zwierząt	łącznie
2011	5314	628	620	6562
2013	5873	729	680	7282
2015	5705	861	982	7548
2017	5156	751	1461	7368
2019	6164	1018	1328	8510
2021	6506	1120	1275	8901

Źródło: opracowanie własne na podstawie [ISMEA 2022]

Tabela 3. Ubezpieczenia upraw we Włoszech w 2022 roku

Lata	Składki [tys. EUR]	Liczba ubezpieczonych	% ubezpieczonego areалу		
			Północ	Centrum	Południe
2011	328 304	79 680	78,3	8,6	13,0
2013	362 620	81 994	78,7	8,2	13,1
2015	387 331	73 930	80,8	9,0	10,1
2017	347 885	58 905	83,4	9,6	7,0
2019	502 058	65 519	80,1	9,3	10,6
2021	610 775	64 492	80,0	7,9	12,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie [ISMEA 2022]

(80%) ubezpieczonego areалу znajduje się na północy, na południu było to kilkanaście procent, podczas gdy w gospodarstwach zlokalizowanych w centrum udział ten nie przekroczył nawet 10% (tabela 3). Jak wskazuje raport ISMEA [2022], we Włoszech następuje trend konsolidacji gruntów oraz wzrostu średniej powierzchni użytków rolnych, a słaby wynik dla centrum wynika z malejącej liczby szkółek roślin.

We Włoszech około 65% upraw jest ubezpieczonych, a jeśli chodzi o zwierzęta gospodarskie, ubezpieczeniem objętych jest około 10-15% hodowli. Główne kategorie ubezpieczonych upraw we Włoszech to winorośle (ubezpieczone około 70% powierzchni), owoce (np. jabłka, gruszki – około 60-70% powierzchni) i zboża (około 50-60% powierzchni upraw zbóż, choć dokładne liczby mogą się różnić w zależności od regionu

Tabela 4. Najważniejszych 10 produktów w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej według wartości ubezpieczenia we Włoszech w 2022 roku

Lp.	Produkty roślinne	Wartość [tys. EUR]	Produkty zwierzęce	Wartość [tys. EUR]
1	Winogrona do produkcji wina	2 085 273	Bydło	684 126
2	Jabłka	700 930	Bydło mięsne	228 892
3	Ryż	500 233	Świnie	128 164
4	Pomidor przemysłowy	474 774	Jajka drobiowe	90 451
5	Kukurydza ziarno	432 358	Owce mleczne	74 026
6	Kukurydza na kiszonkę	264 788	Tucz drobiu	27 223
7	Kiwi	167 679	Bawoły	15 764
8	Tytoń	144 607	Kozy mleczne	10 044
9	Pszenica zwyczajna	141 029	Owce wołowe	7 827
10	Soja	127 469	Króliki	4 647

Źródło: opracowanie własne na podstawie [ISMEA 2022]

i rodzaju zboża). Natomiast w produkcji zwierzęcej najczęściej ubezpieczano bydło, świnie i jajka (tabela 4). Według raportu ISMEA [2022] zmniejsza się liczba zdarzeń objętych ochroną. W ramach ubezpieczenia zwierząt, ubezpieczenia najczęściej pokrywają koszty utylizacji, stanowiąc 67% polis i 88% wartości.

Włoscy badacze wskazują na pewne bariery występujące na rynku ubezpieczeń w rolnictwie. Wielu rolników nie jest świadomych dostępnych opcji ubezpieczeń lub nie korzysta z nich z powodu złożoności procedur [ISMEA 2018]. Mają oni także trudności we wdrażaniu nowych biurokratycznych rozwiązań, szczególnie w odniesieniu do odszkodowań. Giuseppe Timpanaro i współautorzy [2023] oraz Fabio G. Santeramo z zespołem [2016] wskazują też na wysoki koszt zakupu polisy. Ważną rolę pełni również zaufanie [Giampietri i in. 2020]. Rolnicy zajmujący się uprawami lub hodowlą narażoną na większe ryzyko klimatyczne (w przypadku Włoch są to właściciele winnic i sadów), są bardziej skłonni do korzystania z ubezpieczeń [Gawrońska 2010]. Z kolei w przypadku mniejszych gospodarstw, szczególnie tych położonych w regionach mniej narażonych na ekstremalne zjawiska pogodowe, zauważa się mniejszą skłonność do korzystania z ubezpieczeń. Również w Polsce badacze wskazują na wystąpienie barier związanych ze złożonością ubezpieczeń [Baraniak 2020] i z sytuacją finansową gospodarstw [Czuba 2020].

WNIOSKI

Ubezpieczenia w rolnictwie są kluczowym narzędziem zarządzania ryzykiem, wspieranym zarówno przez środki krajowe, jak i unijne. System ten jest zaprojektowany w celu ochrony rolników przed stratami wynikającymi z różnorodnych zagrożeń, takich jak kłęski żywiołowe, zmienne warunki meteorologiczne, choroby roślin i zwierząt oraz inne nieprzewidywalne zdarzenia, które mogą negatywnie wpłynąć na produkcję rolną. Włoski system zarządzania ryzykiem jest niezwykle rozbudowany i obejmuje tradycyjne i nowoczesne instrumenty zarządzania ryzykiem, tj. IST i mutual funds. Z uwagi na znaczenie rolnictwa oraz wysoki stopień ekspozycji na ryzyko, Włosi przeznaczają na te działania największe środki finansowe spośród wszystkich państw UE. Dodatkowo, system ten cały czas ewoluuje, a rynek ubezpieczeń się rozwija. Pomimo rozbudowanego systemu wsparcia, dużą rolę odgrywa położenie gospodarstwa i kierunek produkcji, co jest powiązane z narażeniem na ryzyka klimatyczne.

We Włoszech w badanym okresie odnotowano wzrost wartości ubezpieczeń obejmujących uprawy, hodowlę zwierząt i mienie. Wystąpiły asymetrie terytorialne i sektorowe w korzystaniu z ubezpieczeń, z koncentracją wartości ubezpieczonego arealu w północnych Włoszech. Zmiany klimatyczne wskazują, że prawdopodobnie najważniejszym wyzwaniem w kolejnych latach będzie dopasowanie produktów ubezpieczeniowych do aktualnych potrzeb rolników wynikających z tych zmian. Produkty ubezpieczeniowe powinny być dostosowane do specyficznych potrzeb poszczególnych regionów oraz rodzaju produkcji. Ważne jest także wsparcie finansowe państwa zwiększające dostępność dla mniejszych producentów i edukacja rolników na temat korzyści z ubezpieczeń. W celu skutecznej reakcji na wyzwania współczesnego sektora rolnego, należy korzystać także z innowacyjnych technologii, aby móc precyzyjniej ocenić ryzyko i je prognozować.

BIBLIOGRAFIA

- Adamowicz Mieczysław. 2002. *Ubezpieczenia gospodarcze: Wieś i rolnictwo* (Economic insurance: Rural areas and agriculture). Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- AgriCat. 2024a. *AGRI-CAT S.r.l. cura la gestione finanziaria e operativa del Fondo AgriCat* (AGRI-CAT S.r.l. takes care of the financial and operational management of the AgriCat Fund), <https://www.fondoagricat.it/agricat/chi-siamo/agricat-s-r-l>, access: 16.08.2024.
- AgriCat. 2024b. *Fondo AgriCat, finanziamenti e funzionamento del nuovo Strumento Pac* (AgriCat Fund, financing and functioning of the new CAP instrument), <https://www.fondoagricat.it/agricat/chi-siamo/fondo-mutualistico-nazionale>, access: 16.08.2024.

- AgriCat. 2024c. *Sezione guide e aiuto* (Guides and help section), <https://www.fondoagricat.it/agricat/guida/faq>, access: 16.08.2024.
- Arata Linda, Simone Cerroni, Fabio. G. Santeramo, Samuele Trestini, Simone Severini. 2023. Towards a holistic approach to sustainable risk management in agriculture in the EU: A literature review. *Bio-based and Applied Economics* 12 (3): 165-182. DOI: 10.36253/bae-14492.
- Baraniak Marta. 2020. *Finansowanie działalności innowacyjnej gospodarstw rolnych. Przykład województwa łódzkiego* (Financing innovative activities of farms. Example of the Łódzkie Voivodeship). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Bellini Mauro S. 2024. *Piano di gestione dei rischi in agricoltura 2024*. Presentazione standard di PowerPoint (cesarweb.com) (Agricultural Risk Management Plan 2024. Standard PowerPoint presentation (cesarweb.com)), https://www.cesarweb.com/wp-content/uploads/2024/01/Serra-Bellini_PGPA-2024.pdf, access: 16.08.2024.
- Codipra (Consorzio Difesa Produttori Agricoli). 2024, *Storia* (History), <https://www.codipratn.it/storia/>, access: 16.08.2024.
- Codipra (Consorzio Difesa Produttori Agricoli). 2024, *Le polizze che Co.Di.Pr.A. ha in serbo per te* (The policies that Co.Di.Pr.A. has in store for you), <https://www.codipratn.it/polizze/>, access: 16.08.2024.
- Codipra (Consorzio Difesa Produttori Agricoli). 2024, *Fondi mutualistici, prima dell'indennizzo* (Mutual funds, before compensation), <https://www.codipratn.it/fondi-mutualistici/>, access: 16.08.2024.
- Condifesa Veneto Est. 2024. *Piano di Gestione dei Rischi in Agricoltura 2024. Le Novità sel PGPA 2024* (Agricultural Risk Management Plan 2024. What's new in PGPA 2024), <https://condifesavenetoest.it/piano-di-gestione-dei-rischi-in-agricoltura/>, access: 16.08.2024.
- CREA. 2023. *L'agricoltura italiana conta* (Italian agriculture in figures), <https://www.crea.gov.it/en/web/politiche-e-bioeconomia/-/agricoltura-italiana-counta>, access: 16.08.2024.
- Czuba Tomasz. 2020. Ubezpieczenia gospodarstw rolnych w Polsce – wyniki badań empirycznych (Farm insurance in Poland – results of empirical research). *Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia* 2 (74): 197-239. DOI:10.48058/urms/74.2020.5.
- Di Falco Salvatore, Felice Adinolfi, Martina Bozzola, Fabian Capitanio. 2014. Crop insurance as a strategy for adapting to climate change. *Journal of Agricultural Economics* 65 (2): 485-504. DOI: 10.1111/1477-9552.12053.
- EC (European Commission). 2021. Statistical Factsheet. Italy, https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2021-12/agri-statistical-factsheet-it_en_0.pdf, access: 16.08.2024.
- EC (European Commission). 2023. *Mapping and analysis of CAP strategic plans assessment of joint efforts for 2023-2027*. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2979550f-89b4-11ee-99ba-01aa75ed71a1>, access: 16.08.2024.

- EC (European Commission). 2024. *Italy – CAP Strategic Plan*, https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/italy_en, access: 16.08.2024.
- EEA (European Environment Agency). 2024. *European climate risk assessment. Executive summary*. European Environment Agency. EEA Report 01/2024, <https://es-so.com/onewebmedia/onewebmedia/European%20climate%20risk%20assessment%20-%20Executive%20summary%20January%202024.pdf>, access: 16.08.2024.
- Gawrońska Anna. 2010. Dotowane ubezpieczenia od ryzyka gradu (Subsidized insurance against the hail risk). *Annals PAAAE* 12 (2): 79-83.
- Giampietri Elisa, Xiaohua Yu, Samuele Trestini. 2020. The role of trust and perceived barriers on farmer's intention to adopt risk management tools. *Bio-based and Applied Economics* 9 (1): 1-24. DOI: 10.13128/bae-8416.
- Grodź Marta, Damian Gajda. 2012. Ubezpieczenia rolnicze i świadomość ubezpieczeniowa rolników (Agricultural insurance and farmers' insurance awareness). *Wiadomości Ubezpieczeniowe* 1: 99-110.
- Grzegorzewska Emilia. 2016. *Przewidywanie upadłości przedsiębiorstw rolniczych. Studium teoretyczno-empiryczne* (Predicting the bankruptcy of agricultural enterprises. A theoretical and empirical study). Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- ISMEA. 2018. *La gestione del rischio dell'agricoltura nel Mezzogiorno*, 2018, Rapport (Risk management of agriculture in Southern Italy, 2018, Report). ISMEA, Roma, <https://www.ismea.it/flex/cm/pages/ServeAttachment.php/L/IT/D/b%252Fc%252Fb%252FD.ab2844c716ef55607b7c/P/BLOB%3AID%3D10534/E/pdf?mode=inline>, access: 16.08.2024.
- ISMEA. 2022. *Rapporto ISMEA sulla gestione del rischio in agricoltura 2022* (ISMEA Report on Risk Management in Agriculture 2022). ISMEA, Roma, <https://www.ismea.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/11842>, access: 16.08.2024.
- ISMEA. 2024. *Rapporto ISMEA sulla gestione del rischio in agricoltura 2024* (ISMEA Report on Risk Management in Agriculture, 2024). ISMEA, Roma, <https://concorsi.regione.puglia.it/web/ufficio-statistico/-/ismea.-rapporto-sulla-gestione-del-rischio-in-agricoltura.-anno-2024>, access: 16.08.2024.
- Janowicz-Lomott Marietta. 2018. *Ubezpieczenia wzajemne w finansowaniu realizacji ryzyka w rolnictwie* (Mutual insurance in the financing of risk realisation in agriculture). Warszawa: SGH.
- Karaczun Zbigniew M. 2020. *Wpływ zmiany klimatu na bezpieczeństwo żywnościowe* (Impact of climate change on food security), https://rolnictwodlabaltyku.pkegliwice.pl/wp-content/uploads/2020/10/Wyklad-4_Rolnictwo-29_09_2020_PKE.pdf, access: 16.08.2024.
- Karaczun Zbigniew M., Jerzy Kozyra. 2020. *Wpływ zmiany klimatu na bezpieczeństwo żywnościowe Polski* (Impact of climate change on Poland's food security). Warszawa: Wydawnictwo SGGW.

- Kucka Elżbieta. 2009. *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne* (Economic and social insurance). Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- MASAF (Ministero dell' Agricoltura, della Sovranità Alimentare e delle Foreste, Ministry of Agriculture, Food Sovereignty and Forestry). 2023. *Piano Strategico PAC 2023-2027* (CAP Strategic Plan 2023-2027), <https://www.reterurale.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/24037>, access: 16.08.2024.
- Monkiewicz Jan. 2001. Podstawy ubezpieczeń. Tom II – Produkty. *Fundamentals of insurance. Volume II – Products*. Warszawa: Wydawnictwo POLTEXT.
- Pawłowska-Tyszko Joanna (ed.). 2016. *Instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie – rozwiązania krajowe i międzynarodowe*. Seria: Monografie Programu Wieloletniego, nr 35 (Risk management instruments in agriculture – national and international solutions. Series: Multiannual Programme Monographs, No. 35). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Santeramo Fabio G., Emilia Lamonaca, Irene Maccarone, Marco Tappi. 2024, Extreme weather events and crop insurance demand. *Heliyon* 10 (7): e27839. DOI: 10.1016/j.heliyon.2024.e27839.
- Soliwoda Michał. 2016. *Zmiany klimatu jako wyzwanie dla zarządzania ryzykiem w polskim rolnictwie* (Climate change in the assessment of farmers). *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 437: 411-425.
- Syp Alina, Artur Żukiewicz. 2017. Zmiany klimatu w ocenie rolników (Climate change in the assessment of farmers). *Annals PAAAE* XIX (5): 197-203. DOI: 10.5604/01.3001.0010.6236.
- Timpanaro Giuseppe, Gaetano Chinnicia, Roberta Selvaggia, Giulio Cascone, Vera Fotia Teresa, Alessandro Scuderia. 2023. Farmer's adoption of agricultural insurance for Mediterranean crops as an innovative behavior. *Economia agro-alimentare/Food Economy an International Journal on Agricultural and Food Systems* 25 (2): 155-188. DOI: 10.3280/ecag2023oa14966.
- Trestini Samuele, Elisa Giampietri, Vasco Boatto. 2017. Toward the implementation of the Income stabilization tool: An analysis of factors affecting the probability of farmincome losses in Italy. *New Medit* 16 (4): 24-30.
- Wojciechowska-Lipka Ewa. 2006. *Praktyczny przewodnik po ubezpieczeniach rolniczych* (A practical guide to agricultural insurance). Poznań: PWN.

RISK MANAGEMENT AND AGRICULTURAL INSURANCE SYSTEM IN ITALY

Key words: agricultural insurance, risk management, determinants of agricultural insurance, CAP, Italy

ABSTRACT. The main objective of the research was to assess the risk management system and the agricultural insurance market in Italy. The subject of the study was risk management instruments and insurance products aimed at farmers. The source material primarily came from reports of institutions involved in the insurance system, such as ISMEA. The data were processed using selected descriptive statistical methods. The most important areas of the risk management system in Italy were compared to those in Poland. The research demonstrated that Italian agriculture is exposed to significant natural risks. The risk management system and insurance market are much more developed in Italy than in Poland, despite agriculture playing an important and similar role in both countries. The Italian system includes both traditional and modern risk management instruments, such as IST and mutual funds. Among EU countries, Italy allocates the largest funds under the Common Agricultural Policy to risk management instruments. The demand for the analyzed insurance products is highly regionally differentiated, with farmers in the north much more frequently using insurance. The main categories of insured crops are vineyards, fruits, and cereals, while in terms of livestock production, cattle, pigs, and eggs are the primary insured categories. Italy can serve as an example for Poland and many other countries on how to build a risk management system.

AUTHORS

ALDONA STANDAR, PHD

ORCID: 0000-0001-8491-5360

Poznań University of Life Sciences

Faculty of Economics

e-mail: aldona.standar@up.poznan.pl

SAMUELE TRESTINI, PROF.

ORCID: 0000-0002-9828-8262

Università degli Studi di Padova

Department of Land, Environment, Agriculture and Forestry

e-mail: samuele.trestini@unipd.it

Proposed citation of the article:

Standar Aldona, Samuele Trestini. 2024. System zarządzania ryzykiem w rolnictwie i rynek ubezpieczeń rolniczych we Włoszech. *Annals PAAAE* XXVI (3): 169-183.